

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Základy autorského práva

Učební texty k semináři

Autoři:

JUDr. Pavel Koukal, Ph.D. (Masarykova univerzita v Brně)

Datum:

19. 3. 2010

Centrum pro rozvoj výzkumu pokročilých řídicích a senzorických technologií
CZ.1.07/2.3.00/09.0031

TENTO STUDIJNÍ MATERIÁL JE SPOLUFINANCOVÁN EVROPSKÝM SOCIÁLNÍM
FONDEM A STÁTNÍM ROZPOČTEM ČESKÉ REPUBLIKY

Obsah

1	Právo duševního vlastnictví	4
2	Právní úprava autorského práva a práv souvisejících	6
3	Autorské dílo	7
3.1	Pojem autorského díla	7
3.2	Vybrané aspekty autorských děl	8
3.2.1	Díla, která nejsou díly autorskými	8
3.2.2	Vývojové fáze díla, počítačový program	8
3.2.3	Díla úřední	9
4	Autor	10
4.1	Pojem autora	10
4.2	Zákonná domněnka autorství	10
4.3	Spoluautorství	11
5	Autorská práva, jejich omezení	12
5.1	Osobnostní práva autorská	12
5.2	Majetková práva autorská	12
5.3	Převod a přechod autorských práv	13
5.4	Porušení nebo ohrožení autorských práv	13
5.5	Vybraná zákonná omezení autorských práv	14
6	Práva související s právem autorským	16
7	Zvláštní druhy autorských děl	18

8	Licenční smlouva autorskoprávní	20
9	Kolektivní správa	22

Právo duševního vlastnictví

Právo duševního vlastnictví je jedním z odvětví soukromého práva, které reaguje na potřeby ochrany výsledků lidské tvořivosti, vědecké činnosti a podnikatelských aktivit. Právo duševního vlastnictví se dělí na dvě části:

- a) autorská práva a práva související s právem autorským,
- b) průmyslová práva.

Autorská práva a práva související s právem autorským jsou práva k autorským dílům, uměleckým výkonům a dále zvukovým a obrazovým záznamům.

Mezi průmyslová práva patří práva k ochranným známkám, vynálezům, designům, odrůdám rostlin a topografiím polovodičových výrobků.

Mezi oběma uvedenými druhy práv existuje řada rozdílů. V první řadě platí, že autorské právo vzniká ihned po vytvoření díla a není třeba dílo nikam formálně zapisovat, registrovat či oznamovat jeho vytvoření. Ochrana, která je poskytována autorským právem, tak nastupuje automaticky. Naopak pro okruh práv průmyslových je typické, že jsou založena na principu zápisu do některého z rejstříků. Tato práva tedy nevznikají automaticky vytvořením či vynalezením určitého řešení, ale aby se na ně mohla vztahovat příslušná právní ochrana, musí proběhnout formální řízení, jehož výsledkem je zapsání požadovaného předmětu do rejstříku (rejstřík ochranných známek, průmyslových vzorů, patentů atd.)

Dalším podstatným rozdílem je převoditelnost, resp. nepřevoditelnost těchto práv. Zatímco u autorských práv jde o práva nepřevoditelná (není možné, aby je autor např. prodal) a jsou pevně spojena s osobou autora, u práv průmyslových je možné práva převést na jiné subjekty.

Společným rysem obou skupin práv je naopak jejich teritorialita. Platí tak obecné pravidlo, že práva působí vždy jen na území konkrétního státu a v zahraničí jsou chráněna pouze v případě, že je zde o ochranu požádáno. Vzhledem k existenci práva Evropské unie a některých mezinárodních smluv

však z tohoto principu platí řada výjimek (lze tak například získat ochranu cestou evropského patentu, designu atd., kdy ochrana platí ve více státech najednou).

Právní úprava autorského práva a práv souvisejících

V oblasti autorského práva je možné nalézt několik pramenů právní úpravy. Jedná se především o autorský zákon a dále jde o řadu mezinárodních smluv.

Autorský zákon (zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským, ve znění pozdějších předpisů), je členěn do dvanácti částí a obsahuje úpravu většiny aspektů spojených s autorským právem (definice autorství, autorského díla, autorských práv, autorských žalob, licenčních smluv atd.)

Dalším pramenem je občanský zákoník (zákon č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů), který je obecným předpisem vůči autorskému zákonu. Pokud tedy určitá otázka není upravena v autorském zákoně (například platnost licenční smlouvy), je třeba ji řešit s využitím občanského zákoníku.

V neposlední řadě je třeba uvést vyhlášku ministerstva kultury č. 488/2006 Sb., kterou se stanoví typy přístrojů k zhotovování rozmnoženin, typy nena-
hraných nosičů záznamů a výše paušálních odměn, ve znění pozdějších předpisů (jde zjednodušeně o předpis stanovící přístroje a nosiče, z nichž se platí tzv. „*autorské poplatky*“).

Co se týče mezinárodních smluv, jde především o Bernskou úmluvu o ochraně literárních a uměleckých děl (vyhl. č. 133 /1980 Sb.) Zde najdeme základní principy, které se promítají prakticky do celé oblasti autorského práva (neformálnost vzniku, rozdělení na práva majetková a osobnostní, užití autorského díla atd.) Dalším pramenem je Dohoda o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví - tzv. TRIPS (vyhl. č. 191/1995 Sb.) a v neposlední řadě je možné zmínit i Smlouvu Světové organizace duševního vlastnictví o právu autorském z roku 1996 (sdělení č. 33/2002 Sb.m.s.)

Důležitým pramenem jsou i předpisy přijaté na úrovni Evropské unie. Zde můžeme uvést např. Směrnici Evropského parlamentu a Rady 2001/29/ES ze dne 22. května 2001 o harmonizaci určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti.

3.1 Pojem autorského díla

Jedním z ústředních pojmů autorského práva je autorské dílo (§ 2 autorského zákona). Existuje několik předpokladů, které musí být splněny, aby se jednalo o dílo ve smyslu autorskoprávním. Za autorské dílo tak je možné označit lidský výtvar, který naplňuje následující požadavky:

- a) jedná se o dílo literární nebo jiné dílo umělecké nebo vědecké;
- b) dílo je jedinečné a je výsledkem tvůrčí činnosti autora;
- c) dílo musí být vyjádřeno ve smysly vnímatelné podobě.

Ad a) Autorský zákon přímo stanoví, že pokud se má jednat o autorské dílo, musí jít o dílo literární, jiné umělecké nebo vědecké. Literární dílo může být dílo slovesné (je vyjádřeno slovem - psaným nebo mluveným), odborné (např. uživatelské příručky či odborné články) nebo dílo žurnalistické. Dalším typem je dílo umělecké. I tuto kategorii je možné dále členit na díla hudební (díla hudební s textem nebo bez textu), divadelní (díla dramatická, hudebně dramatická, choreografická a pantomimická), fotografická, audiovizuální, výtvarná (jedná se o díla malířská, sochařská, grafická a jiná díla výtvarná), architektonická a díla užitého umění (např. loutky, šperkařská díla). Posledním druhem jsou díla vědecká. Tato se dělí na díla slovesná vědecká (vědecké práce vyjádřené slovy) a díla kartografická (jak díla dvojrozměrná tak prostorová).

Ad b) Tvůrčí činnost je pojímána autorským zákonem jako činnost duševní. Není ale vyloučeno (a často je to i pravidlem), že duševní činnost je spojena s činností fyzickou či mechanickou. Přesnou definici pojmu tvůrčí činnost autorský zákon neuvádí. Dovozuje se, že jde o činnost spočívající ve vytvoření nehmotného předmětu, přičemž dosažení tohoto výsledku závisí na osobních vlastnostech tvůrce, bez nichž by výtvar jinak nevznikl. Nebude se tedy jednat zejména o činnosti, které spočívají pouze v mechanickém kopírování nebo opakování určité skutečnosti. Dalším

znakem autorského díla musí být jeho jedinečnost. Platí, že dílo musí být statisticky jedinečné - musí tedy existovat pravděpodobnost, že nikdo jiný na světě by stejné dílo nevytvořil. Autorský zákon z požadavku statistické jedinečnosti v některých případech ustupuje - jedná se o počítačové programy, databáze a fotografie. U těchto výtvorů stačí, když jsou původní v tom smyslu, že je vytvořila určitá osoba.

Ad c) Dílo musí být objektivně vnímatelné lidskými smysly. Pouze díky takovému vyjádření díla je možné, aby ho mohly vnímat i další subjekty odlišné od autora díla (pokud tedy autor nosí dílo tzv. „*v hlavě*“, nejde ještě o autorské dílo). Autorský zákon dále výslovně dovoluje, aby dílo bylo vyjádřeno i elektronicky.

3.2 Vybrané aspekty autorských děl

3.2.1 Díla, která nejsou díly autorskými

V ustanovení § 2 odst. 6 autorského zákona nacházíme výčet děl, která nejsou považována za díla autorská (námět díla sám o sobě, denní zpráva nebo jiný údaj sám o sobě, myšlenka, postup, princip, metoda, objev, vědecká teorie, matematický a obdobný vzorec, statistický graf a podobný předmět sám o sobě). Výčet zde uvedený je výčtem příkladným, takže je možné se setkat i s jinými díly, která nejsou díly autorskými (např. jde o informace nebo některé samostatné údaje).

3.2.2 Vývojové fáze díla, počítačový program

České autorské právo se vztahuje i na nedokončené dílo, zejména na jeho vývojové fáze a jednotlivé části. Autorské právo se rovněž vztahuje i na samotný název díla a na jména postav (podmínkou však je, aby název díla a postavy byly dostatečně tvůrčí a statisticky jedinečné - proto je chráněn např. název postavy Harryho Pottera, naopak není chráněn název díla: „*Biologie pro střední školy*“).

Svébytným autorským dílem je počítačový program. Český právní řád (oproti slovenskému autorskému zákonu) neobsahuje definici pojmu počítačový program. Lze mít nicméně za to, že počítačový program je soubor příkazů a instrukcí použitých přímo nebo nepřímo v počítači. Příkazy a instrukce mohou být napsány ve zdrojovém nebo strojovém kódu. Počítačový program,

aby byl chráněn jako autorské dílo, nemusí splňovat podmínky statistické jedinečnosti. Stačí, když je autorovým dílem v tom smyslu, že je výsledkem jeho tvůrčí činnosti (§ 2 odst. 2 autorského zákona).

3.2.3 Díla úřední

Autorský zákon upravuje některé kategorie děl, které sice mohou spadat pod definici autorského díla, nicméně se na ně z důvodu potřeby jejich veřejné dostupnosti nevztahuje autorské právo. Jsou to především díla úřední (právní předpisy, opatření obecné povahy, rozhodnutí, veřejné listiny). 3.2.4 Autorské dílo a hmotný nosič Pro naprostou většinu autorských děl je typické, že jsou sice zachycena na hmotném nosiči (typicky papír, datový nosič), nicméně platí, že jejich existence je od existence hmotného nosiče neodvislá. Pokud tedy je zničen hmotný nosič, není tím zničeno autorské dílo. Současně platí, že pokud někdo nabude vlastnické právo k hmotnému nosiči, neznamená to automaticky, že by nabyl od autora i právo užít dílo, které je na nosiči zachyceno nebo dokonce že by nabyl „*vlastnické právo k autorskému dílu*“. Opačně platí, že poskytnutím oprávnění k výkonu práva dílo užít (poskytnutím licence) jiné osobě zůstává nedotčeno vlastnické právo k věci, jejímž prostřednictvím je dílo vyjádřeno.

4.1 Pojem autora

Autorem je „*fyzická osoba, která dílo vytvořila*“ (§ 5 autorského zákona). Tato definice vychází z evropské kontinentální doktríny, kdy se za autora díla považuje jen fyzická osoba (popřípadě několik fyzických osob - spoluautorů). Není tedy možné, aby si autorství nějakého autorského díla osobovala např. právnická osoba. Tento „*evropský*“ model se liší od modelu „*angloamerického*“, kde původním nositelem autorských práv může být i právnická osoba (například zaměstnavatel či producent). Za autora nemůže být chápán ani počítač, neboť nejde o fyzickou osobu.

K tomu, aby se někdo mohl stát autorem, není třeba, aby této osobě bylo uděleno nějaké zvláštní veřejnoprávní povolení (např. povolení, upravené zákonem č. 435/2000 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů). Osoba autora nemusí splňovat ani požadavek způsobilosti k právním úkonům (lidově „*svéprávnosti*“). Z tohoto tedy plyne, že za autora díla může být považováno i např. dítě či „*osoba nesvéprávná*“.

Autor se stává oprávněným subjektem automaticky po vytvoření díla (autorské právo se tím značně liší od práv průmyslových). Autor díla tak nemusí podávat žádnou přihlášku k nějakému úřadu. Ke vzniku autorství stačí vyjádření díla v jakékoli smysly vnímatelné podobě.

Autorský zákon nerozděluje autory děl do dalších kategorií (jinak je tomu například u Bernské úmluvy, která stanoví kratší dobu ochrany u autorů děl fotografických a autorů děl užitého umění). Každý autor tak má podle autorského práva stejná práva a není rozhodné, jaké dílo (např. některé dílo literární, nebo vědecké) autor vytvořil.

4.2 Zákonná domněnka autorství

Ustanovení § 6 autorského zákona upravuje zákonnou domněnku autorství. Jedná se o domněnku vyvratitelnou, proti které je možný důkaz opaku, a

domněnka tak může být v soudním sporu vyvrácena. Za autora díla je považována ta fyzická osoba, „jejíž pravé jméno je obvyklým způsobem uvedeno na díle nebo je u díla uvedeno v rejstříku předmětů ochrany vedeném příslušným kolektivním správcem, není-li prokázán opak“. K této definici je třeba poznamenat, že dílem se zde rozumí hmotný nosič díla, na kterém je jméno uvedeno.

4.3 Spoluautorství

Autorský zákon rovněž upravuje problematiku spoluautorství (§ 8 autorského zákona). Jde o případy, kdy se na vzniku díla tvůrčí činností podílí více osob (například článek spoluautorů). Pokud dílo vzniklo společnou tvůrčí činností více autorů, přísluší autorské právo k tomuto dílu všem autorům společně a nerozdílně.

Pro to, aby se jednalo o spoluautorství, musí být činnost tvůrců skutečně tvůrčí. Spoluautorem tak není osoba, jejíž přínos na díle spočíval pouze v poskytnutí technické nebo administrativní rady (§ 8 odst. 2 autorského zákona).

Autorský zákon dále stanoví, že z právních úkonů, které se týkají díla, jsou oprávněni a povinni všichni spoluautoři společně a nerozdílně. Co se týče nakládání s dílem, zde platí pravidlo, že spoluautoři rozhodují o úkonech spojených s autorským dílem jednomyslně. Toto ustanovení samotné by však v některých případech mohlo způsobovat v praxi problémy, a proto autorský zákon dále doplňuje, že „brání-li jednotlivý autor bez vážného důvodu v nakládání s dílem spoluautorů, mohou se ostatní spoluautoři domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle soudem“ (§ 8 odst. 4 autorského zákona).

Z výše uvedeného vyplývá, že pokud bude uzavírána například určitá smlouva týkající se autorského díla vytvořeného několika spoliautory, musí s uzavřením smlouvy souhlasit všichni spoluautoři. Pokud nebude smlouva uzavřena všemi spoliautory, bude neplatná.

Autorské právo zahrnuje i možnost získat výnosy z autorského díla. V případě spoluautorství se tyto výnosy dělí mezi spoliautory na díly, pro jejichž velikost je určující velikost tvůrčích příspěvků jednotlivých spoluautorů. Toto pravidlo je nicméně možné smluvně upravit odchylně, přičemž taková úprava bude mít přednost před rozdělením, které stanoví zákon (zákon například říká, že pokud není možné tvůrčí příspěvky jednotlivých spoluautorů v díle rozeznat, platí, že jsou podíly stejné - § 8 odst. 5 autorského zákona).

Autorská práva, jejich omezení

Ke vzniku autorských práv není třeba žádného formálního úkonu. Autorská práva jsou tedy spojena se vznikem autorství a autorovi vznikají ve stejný okamžik, kdy dojde k zachycení díla ve smysly vnímatelné podobě. Autorská práva trvají po určený časový úsek (viz níže) a po dobu jejich trvání není třeba platit žádné poplatky, které by byly nutné k udržení těchto práv.

Autorská práva se rozlišují na práva osobnostní a práva majetková.

5.1 Osobnostní práva autorská

Osobnostní autorská práva jsou spojena pouze s osobností autora a nemohou být převedena na jinou osobu, ani nemohou být předmětem dědictví (§ 11 autorského zákona). Do skupiny autorských práv osobnostních řadíme:

- a) právo dílo zveřejnit,
- b) právo osobovat si autorství,
- c) právo na nedotknutelnost díla,
- d) právo na autorský dohled.

Vzhledem k tomu, že osobnostní práva jsou spojená s osobností autora, po jeho smrti zanikají.

5.2 Majetková práva autorská

Další kategorií jsou autorská práva majetková (§ 12 autorského zákona). K právům majetkovým patří především právo dílo užít (jde např. o rozmnožování, rozšiřování, vysílání díla apod.) a udělit jiné osobě souhlas s užitím (tj. poskytnout licenci). Majetková práva zanikají uplynutím 70 let od smrti autora (§ 26 autorského zákona). Po této době se dílo stává tzv. volným a jeho užití není podmíněno žádným předchozím souhlasem. I volná díla však

je třeba užívat způsobem, který nesnižuje jejich hodnotu. Ani po uplynutí majetkových práv si rovněž není možné osobovat autorství k dílu.

5.3 Převod a přechod autorských práv

Jak již bylo zmíněno výše, originárním nositelem autorského práva je pouze autor. Český autorský zákon (třeba oproti právní úpravě v USA) nedovoluje, aby autorská práva byla smlouvou převedena (výjimkou je pouze převod oprávnění k výkonu autorských práv, které ze zákona vykonává zaměstnavatel - § 58 autorského zákona). Jediným způsobem tak zůstává možnost nabýt právo k užití autorského díla (tj. nabýt licenci). Má to své praktické dopady, neboť například v případě „*prodeje*“ webového portálu či webových stránek je nositelem autorských práv stále osoba, které portál/stránky vytvořila, a pouze dochází k poskytnutí výlučné výhradní licence (tj. autor poskytuje licenci a sám se zavazuje, že nebude dílo užívat).

Co se týče osobnostních práv, zde autorský zákon dokonce zakazuje udělit druhé osobě souhlas k užívání i prostřednictvím licenční smlouvy. Důvodem je skutečnost, že osobnostní práva jsou úzce spojena právě se samotnou osobností autora, a nemohou proto svědčit nikomu jinému. Osobnostní autorská práva nejsou tedy ani součástí dědictví a nepřechází na případné dědice.

Okruh práv majetkových se od osobnostních práv liší. Není tolik spjat se samotnou osobností autora, a proto autor může udělit jiným osobám souhlas s užitím autorského díla, a to prostřednictvím licenční smlouvy autorskoprávní (§ 46 a násl. autorského zákona). Ani práva majetková však nelze smlouvou zcela převést (autorovi zůstávají po uzavření licenční smlouvy zachována). Oproti právům osobnostním jsou majetková práva předmětem dědictví a mohou přejít na dědice, kteří potom vstupují do práv autora.

5.4 Porušení nebo ohrožení autorských práv

V dnešní době je možné se setkat s různými zásahy do autorských práv (neoprávněné kopírování, napodobování, grabbování, sdělování díla veřejnosti apod.) S těmito zásahy právo spojuje řadu nároků, které může autor uplatnit. Jedná se především o

- a) určení autorství nějakého díla,
- b) nárok zdržovací,

- c) odstraňovací,
- d) informační,
- e) nárok na přiměřené zadostiučinění,
- f) nárok na náhradu škody,
- g) nárok na vydání bezdůvodného obohacení.

Tyto nároky bude autor uplatňovat žalobou u soudu. Zatímco u nároků ad a) až d) je v podstatě jedno, kdy k vymáhání autor přistoupí, u nároků ad e) až g) je třeba, aby je autor vymáhal dříve, než se právo promlčí (jde zde obvykle o promlčecí lhůtu 2 nebo 3 roky). V opačném případě hrozí, že žalovaný v řízení uplatní námitku promlčení a soud bude muset žalobu zamítnout.

Autorský zákon dále stanovuje i další jednání, která jsou považována za zásah do autorských práv. Jedná se zejména o obcházení účinných technických prostředků ochrany (např. pomocí různých dekodérů), nebo používání pro své dílo podobného názvu nebo grafického zpracování tak, že dochází k vyvolání záměny děl.

5.5 Vybraná zákonná omezení autorských práv

Autorské dílo může být užito buď se souhlasem autora, nebo ve zvláštních případech, kdy za autora uděluje souhlas sám autorský zákon (tzv. bezúplatné zákonné licence). I v těchto situacích je nicméně třeba respektovat, že takové užití nesmí být v rozporu s běžným užitím díla a nesmí jím být ani nepřiměřeně dotčeny oprávněné zájmy autora (§ 29 autorského zákona).

K případům bezúplatných zákonných licencí patří zejména:

- a) **Volné užití** (§§ 30 až 30b autorského zákona) Jedná se o užití pro osobní potřebu fyzické osoby (eventuálně pro vnitřní potřebu právnické osoby), jehož účelem není dosažení přímého či nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu. V určitých případech však volné užití není možné (jedná se např. o počítačové programy).
- b) **Zákonná licence citační** (§ 31 autorského zákona) V případě citací je třeba uvést jméno autora, název díla a pramen, kde se dílo nachází. Při využití citační licence je nutné posuzovat především přiměřenost užití díla a ani zde nesmí být citační licence použita pro získání hospodářského prospěchu.

- c) **Úřední a zpravodajská licence** (§ 34 autorského zákona) Jedná se o užití díla v rámci zpravodajství o aktuálních událostech nebo o užití díla k úředním účelům. I zde je nutné sledovat především odůvodněnost míry použití cizího díla a respektovat zákaz získání hospodářského prospěchu.

Práva související s právem autorským

Tato práva nejsou řazena mezi práva autorská, ale jde o práva, která s právem autorským souvisí, neboť nehmotné předměty, které jsou jimi chráněny, určitým způsobem vznikají při produkci a zachycování autorských děl. Do okruhu těchto práv je možné zařadit právo výkonných umělců, právo výrobce záznamu a právo vysílatele k jeho vysílání.

- a) **Práva výkonných umělců** (§§ 67 až 74 autorského zákona) Jedná se o práva vznikající při provádění uměleckého díla (např. umělecký výkon zpěváka, herce, divadelního režiséra). Tato práva trvají 50 let od vytvoření uměleckého výkonu.
- b) **Právo výrobce záznamu** (§§ 75 až 82 autorského zákona) Jde o práva osoby, která na svou odpovědnost poprvé zaznamená zvukový záznam (zvukově obrazový záznam) nebo pro kterou tak z jejího podnětu učiní jiná osoba. Majetková práva jsou převoditelná a trvají 50 let od porřízení záznamu či od zveřejnění záznamu.
- c) **Právo vysílatele k jeho vysílání** (§§ 83 až 87 autorského zákona) Zde se jedná o právo osoby, která na svou odpovědnost uskutečňuje vysílání zvuků nebo obrazů rozhlasem či televizí nebo pro kterou tak z jejího podnětu učiní jiná osoba.

Obvykle dochází k situaci, kdy na jednom hmotném předmětu (například nosič CD s nahrávkou nějaké skladby) vážne několik nehmotných předmětů ochrany (autorské dílo, umělecký výkon, právo výrobce záznamu). Pokud by došlo k neoprávněnému kopírování takového nosiče, jednalo by se nejen o porušení práv autorských, ale současně i práv s autorským právem souvisejících. Obdobně platí, že osoba, která chce legálně kopírovat CD disky s hudebními nahrávkami (nebo DVD disky s filmy), musí získat souhlas nejen příslušných autorů, ale i výkonných umělců a výrobců záznamu.

Provázanost práv autorských a práv s autorským právem souvisejících je možné vidět i na případě děl audiovizuálních. Zde autorský zákon stanoví (§ 63 odst. 3), že pokud autor díla audiovizuálního (režisér) udělil výrobc

prvotního záznamu audiovizuálního díla písemnou smlouvou oprávnění znamenat dílo na prvotní záznam, udělil tímto současně výrobci i právo audiovizuální dílo dále užít a užít i fotografie vytvořené v souvislosti s pořízením prvotního záznamu.

Zvláštní druhy autorských děl

Autorský zákon upravuje několik zvláštních druhů autorských děl, u kterých se vyskytují určité právní odlišnosti. Jedná se zejména o:

a) Zaměstnanecké dílo (§ 58 autorského zákona) Zaměstnanecké dílo je takové dílo, které vzniklo ke splnění povinností vyplývajících z pracovněprávního vztahu. V tomto případě vykonává majetková práva k dílu zaměstnavatel. Osobnostní práva jsou také omezena ve prospěch zaměstnavatele pokud ten vykonává majetková práva. Zaměstnavatel tedy může dílo zveřejnit, provést na něm úpravy, zpracovat ho, včetně překladu, spojit s jiným dílem, a zejména může zaměstnanecké dílo uvádět na veřejnost pod svým jménem. K ochraně zaměstnance je v jistých případech zakotveno právo autora (zaměstnance) na dodatečnou přiměřenou odměnu (existuje zde však několik výjimek, na které se toto pravidlo nevztahuje - např. počítačové programy) pokud vznikne zjevný nepoměr mezi mzdou autora a ziskem z využití zaměstnaneckého díla.

U zaměstnaneckých děl autorský zákon počítá i s možností, že zaměstnavatel může právo k výkonu autorských práv zcela postoupit jiné osobě. Musí se tak ale stát buď se souhlasem autora nebo pokud dojde k prodeji podniku.

Smrtí nebo zánikem zaměstnavatele, který byl oprávněn vykonávat majetková práva k zaměstnaneckému dílu a který nemá právního nástupce, nabývá oprávnění k výkonu těchto práv zpátky autor.

b) Dílo vytvořené na objednávku (§ 61 autorského zákona) Jedná se o dílo, které bylo vytvořeno autorem na základě smlouvy o dílo (podle občanského zákoníku nebo podle obchodního zákoníku). Na tato díla je nahlíženo tak, že autor poskytl licenci k užití díla pouze v rozsahu, jaký vyplývá z účelu smlouvy o dílo. V případech, kdy je třeba dílo užití nad rámec sjednaného účelu díla, je nutné, aby byla sjednána licenční smlouva. Pro počítačový program platí, že i když bude vytvořen na objednávku, použije se pro něj vždy režim zaměstnaneckého díla (§ 58 odst. 7 autorského zákona). Objednatel se tak nachází ve stejném právním postavení jako zaměstnavatel.

- c) **Kolektivní dílo** (§ 59 autorského zákona) Jedná se o taková díla, kde na jejich vytvoření pracuje více autorů a jsou vytvářena z podnětu a pod vedením fyzické nebo právnické osoby, pod jejímž jménem je kolektivní dílo uváděno na veřejnost. Kolektivní díla se považují za díla zaměstnavatelé, i když byla vytvořena na objednávku.
- d) **Školní dílo** (§ 60 autorského zákona) Školní dílo je takové dílo, které autor (žák, student) vytváří ke splnění určitého studijního úkolu nebo které autor vytváří v rámci výuky. Autorská práva zůstávají zachována autorovi, přičemž škola má za obvyklých podmínek právo na poskytnutí licence. Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez závazného důvodu, může se škola domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Autor může s dílem volně nakládat, pokud to však není v rozporu oprávněnými zájmy školy. Školské či vzdělávací zařízení je oprávněno požadovat, aby mu autor školního díla přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložilo, až do jejich skutečné výše, avšak pouze v případě, že z užití díla (poskytnutí licence) má autor sám nějaký výdělek.
- e) **Dílo audiovizuální/audiovizuálně užitě** (§§ 62 až 64 autorského zákona) Audiovizuální dílo (například filmová komedie) vzniká uspořádáním děl audiovizuálně užitých (kamera, hudba, střih, scénář atd.) Za autora takového díla je považován režisér (tím však nejsou dotčena práva autorů jednotlivých děl audiovizuálně užitých). Doba trvání majetkových práv k dílu audiovizuálnímu se počítá od smrti poslední přeživší z následujících osob: režisér, autor scénáře, autor dialogů a skladatel hudby.
- U audiovizuálních děl autorských zákon stanoví zvláštní druh vyvrátitelné domněnky autorství. Platí, že prohlášení o audiovizuálním díle a o právech k takovému dílu zapsané v rejstříku audiovizuálních děl vedeném podle mezinárodní smlouvy (Úmluva o mezinárodním zápisu audiovizuálních děl - sdělení č. 365/1992 Sb.), je pravdivé, není-li prokázán opak.
- Autor audiovizuálního díla (režisér) oproti jiným autorům nemá právo odstoupit od licenční smlouvy uzavřené s výrobcem zvukově obrazového záznamu z důvodu změny svého přesvědčení. I kdyby tedy režisér nebyl v konečném důsledku spokojen s hotovým dílem a obával se negativních reakcí filmové kritiky, výrobce záznamu je oprávněn film zveřejnit a „promítat“.

Licenční smlouva autorskoprávní

Podstatou licenčních smluv je umožnění užití díla ve prospěch osoby odlišné od autora. Licenční smlouvu lze přirovnat k smlouvě o výpůjčce nebo nájmu. Při použití licenční smlouvy nedochází k převodu autorských práv (což ani není v případě autorských práv možné), práva zůstávají původnímu majiteli autorského práva, který pouze uděluje prostřednictvím licenční smlouvy souhlas s užitím díla nějakému subjektu. Licence na jedno konkrétní dílo může být udělena ve stejném časovém období více subjektům.

Licenční smlouva (§ 46 autorského zákona) je charakterizována jako smlouva, kterou „*autor poskytuje nabyvateli oprávnění k výkonu práva dílo užit (licenci) k jednotlivým způsobům nebo ke všem způsobům užití, v rozsahu omezeném nebo neomezeném, a nabyvatel se zavazuje, není-li podle § 49 odst. 2 písm. b) sjednáno jinak, poskytnout autorovi odměnu.*“

Autorskoprávní licence je možné rozdělit do několika kategorií. Pro praxi asi nejdůležitější dělení je členění na licence výhradní a nevýhradní. V případě výhradní licence je tato obecně i licenci výlučnou, a autor se tedy sám musí zdržet výkonu práva, ke kterému licenci udělil. Naopak u nevýhradní licence autor může dílo dále užívat, popřípadě i udělit licenci k užití nějakému dalšímu subjektu.

Licence může být sjednána jako úplatná i bezúplatná. Pokud se bude jednat o licenci úplatnou, musí být v licenční smlouvě stanovena (pod sankcí neplatnosti smlouvy) výše odměny nebo alespoň způsob, jak bude odměna určena.

V licenční smlouvě by mělo být vymezeno, k jakým způsobům užití díla se vztahuje, jaký je její množstevní, časový a územní rozsah. Pokud strany tyto otázky opomenou platí, že:

- a) územní rozsah licence je omezen na území České republiky,
- b) časový rozsah licence je omezen na dobu obvyklou u daného druhu díla a způsobu užití, nikoli však na dobu delší než jeden rok od poskytnutí licence, a má-li být dílo odevzdáno až po poskytnutí licence, tak od takového odevzdání,

- c) množstevní rozsah licence je omezen na množství, které je obvyklé u daného druhu díla a způsobu užití.

Licenční smlouva může zaniknout z několika důvodů. Jedná se především o výpověď smlouvy, dále o odstoupení od smlouvy z důvodu nečinnosti nabyvatele nebo změny přesvědčení autora.

Kolektivní správa

Zákon uvádí, že kolektivní správou se rozumí zastupování většího počtu autorů, výkonných umělců či výrobců zvukových/zvukově obrazových záznamů (§ 95 autorského zákona). Hlavním účelem kolektivní správy je *„kolektivní uplatňování a kolektivní ochrana majetkových práv autorských a majetkových práv souvisejících s právem autorským a umožnění zpřístupňování předmětů těchto práv veřejnosti“*.

Kolektivní správa se tedy týká pouze autorských práv majetkových (nikoliv práv osobnostních), přičemž cílem této činnosti je jednak ochrana práv autorů, jednak zefektivnění oprávněného zpřístupňování autorských děl (uměleckých výkonů, záznamů) veřejnosti. V některých případech jsou tvůrci zastupováni kolektivními správci přímo na základě zákona (jde například o výkonné umělce v případech, kdy dochází k vysílání jejich výkonů v rozhlasu či televizi).

Kolektivním správcem může být pouze právnická osoba, která získá oprávnění od ministerstva kultury. Toto ministerstvo nejen oprávnění uděluje, ale také je odnímá a vykonává dohled nad kolektivními správci.

Kolektivní správa není podnikáním a není vykonávána za účelem dosažení zisku. Kolektivní správce má řadu povinností, které mu ukládá autorský zákon. Jedná se především o povinnost vést seznam zastoupených autorů, vést rejstřík předmětů ochrany, uzavírat s uživateli předmětů ochrany licenční smlouvy za přiměřených a rovných podmínek nebo zveřejňovat vhodným způsobem umožňujícím i dálkový přístup návrh výše odměn nebo způsob jejich určení. Kolektivní správce musí svou činnost týkající se zastupování jednotlivých autorů provozovat odborně a s péčí řádného hospodáře.

Mezi jednotlivé kolektivní správce patří např. OSA pro práva k dílům hudebním, INTERGRAM pro výkonné umělce a výrobce záznamů nebo DILIA pro autory děl literárních.

Centrum pro rozvoj výzkumu pokročilých řídicích a senzorických technologií
CZ.1.07/2.3.00/09.0031

Ústav automatizace a měřicí techniky
VUT v Brně
Kolejní 2906/4
612 00 Brno
Česká Republika

<http://www.crr.vutbr.cz>
info@crr.vutbtr.cz